

Memorandum

o ochraně lidí s postižením před násilím

My, lidé s postižením, představitelé organizací zdravotně postižených a organizací pracujících s lidmi s postižením, na základě aktuálních poznatků z praxe a výzkumu upozorňujeme na nedostatečnou ochranu lidí s postižením před obecným a předsudečným násilím.

Vyzýváme společnost, instituce i jednotlivce ke společnému úsilí o vytváření prostředí, ve kterém budou podporována, chráněna a prosazována lidská práva a základní svobody lidí s postižením, včetně práva na ochranu před diskriminací a všemi formami násilí.

Toto úsilí musí být vždy prováděno se zapojením lidí se zdravotním postižením a s respektem k jejich důstojnosti, nezávislosti a rovnosti.

I.

Lidé s postižením čelí častějšímu napadání než lidé bez postižení. Například nedávno provedený výzkum zjistil, že 17 % lidí s postižením zažilo v posledních 5 letech fyzické násilí, v případě lidí bez postižení to bylo pouze 9 %. Podobné výsledky byly získány pro obtěžování, vloupání a podvody.¹

Projevy násilí na lidech s postižením jsou různé – od ponižování, výsměchu a nadávek přes výhrůžky násilím, omezování osobní svobody a fyzické a sexuální násilí až po zanedbávání péče, omezování svobody rozhodování, finanční vykořisťování či podobné zneužívání.

Lidé s postižením jsou často vystaveni také předsudečnému násilí. Předsudečné násilí je takové násilí, které je motivováno předsudky útočníka vůči některé společenské skupině. Lidé se stávají obětí předsudečného násilí proto, kým jsou a co nemohou změnit. Podle šetření z roku 2021 bylo v Česku v posledních 5 letech předsudečně napadeno 51 % dotazovaných lidí s postižením.²

II.

Zkušenosti s násilím jsou součástí společenského znevýhodnění lidí s postižením. Nejenže se s napadením potýkají častěji, navíc musejí při dosahování spravedlnosti překonávat fyzické, sociální a komunikační bariéry. Orgány činné v trestním řízení, ale i mnohé organizace pomáhající obětem dostatečně nezohledňují specifické potřeby lidí s postižením.

III.

Násilí nezraňuje jen fyzicky, ale také psychicky. V řadě případů jsou napadení silně traumatizováni, rozvíjí se u nich deprese a jiné psychické potíže, které významně zhoršují jejich život. Někdy se s následky napadení vyrovnávají po zbytek života. Výše citované šetření ukázalo, že mezi nejčastější následky napadení patří úzkost, strach, pocit menší jistoty a pocity méněcennosti. Zkušenosti z praxe dále poukazují na zhoršení zdravotního stavu, pocity viny a v některých případech na ztrátu nabytých dovedností. Násilí prohlubuje společenskou izolaci – napadení se raději vyhýbají některým místům, situacím nebo činnostem. Násilí a jeho zdravotní důsledky přitom často dopadají nejen na napadené, ale také na jejich nejbližší.

Současně zkušenost napadení může prohloubit existující nerovnosti v příjmu, majetku, vzdělání a dalších oblastech zásadních pro plnohodnotnou účast na běžném chodu společnosti. Omezování násilí je třeba chápat v těchto širších společenských souvislostech – posilování ochrany před násilím přispívá ke společenskému uplatnění lidí s postižením, včetně pracovního uplatnění.

IV.

Právní ochrana lidí s postižením před předsudečným násilím není dostatečná. Platný trestní zákoník lidí s postižením před předsudečným násilím vůbec nechrání, při rozhodování o trestu tak není žádným způsobem zohledněna skutečnost, že člověk byl napaden z důvodu svého postižení. To vytváří určité napětí i mezi civilními normami a normami nižší právní síly – jak přestupkový zákon³, tak antidiskriminační zákon⁴ poskytuje lidem s postižením specifickou ochranu.

¹ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights-summary_cs.pdf

² https://in-ius.cz/wp-content/uploads/2022/06/Factsheet_FINAL_web.pdf

³ Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích

⁴ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)

V.

Odstraňování společenského znevýhodnění lidí s postižením vyplývá z domácích i mezinárodních právních závazků českého státu. Jejich podstatou je zajistit lidem s postižením takový standard bezpečí a péče, jaký mají lidé bez postižení, a to prostřednictvím zohlednění specifických potřeb lidí s postižením.

Podle čl. 16 Úmluvy Organizace spojených národů o právech osob se zdravotním postižením, kterou český stát ratifikoval v roce 2009, se signatáři zavazují přijmout „veškerá příslušná legislativní, administrativní, sociální, vzdělávací a jiná opatření, aby chránily osoby se zdravotním postižením, doma i mimo domov, před všemi formami vykořisťování, násilí a zneužívání, a to i s ohledem na jejich genderový aspekt“.⁵

V souladu s tím vládní Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021–2025⁶ řadí mezi své hlavní cíle zamezení násilí a zneužívání osob s postižením, předcházení diskriminace a zajišťování rovných příležitostí pro osoby s postižením a působení proti stereotypům a předsudkům ve vztahu k lidem s postižením.

Přestože český stát uznává závažnost problému násilí na lidech s postižením a potřebnost jeho cíleného řešení, zkušenosti lidí s postižením svědčí o přetrvávajícím faktickém znevýhodnění. Tuto nerovnost je třeba napravit přijetím efektivních opatření.

VI.

Za účelem posílení ochrany lidí s postižením před obecným a předsudečným násilím požadujeme přijetí komplexních opatření především na straně státních orgánů, vlády, ale i dalších zainteresovaných institucí. Konkrétně požadujeme, aby ve své praxi zviditelnily témata postižení a znevýhodnění vznikajícího v interakci s širší společností prostřednictvím

- věnování vyšší pozornosti fenoménu násilí na lidech s postižením ve své běžné činnosti,
- mapování projevů násilí a předsudečného násilí, včetně vytváření a zveřejňování oficiálních policejních a justičních statistik,
- novelizování trestního zákoníku tak, aby poskytoval lidem s postižením odpovídající právní ochranu před předsudečným násilím z důvodu postižení,
- zajištění přístupu lidí s postižením ke spravedlnosti, a to zejména důsledným prosazováním jejich procesních práv, práv na náhradu škody v trestním řízení a práv plynoucích ze zákona o obětech trestných činů,
- posílení kompetencí policie v jednání s lidmi s postižením tak, aby její činnost nevedla k sekundární viktimizaci a napomáhala zvyšovat důvěru,
- rozšíření programů pro lidi dotčené násilím o přístupy zohledňující potřeby lidí s postižením, včetně zohlednění skutečnosti, že v případě pachatele jde častěji o osobu, jež je napadenému známa a udržuje s ní dlouhodobý kontakt,
- vytvoření osvětových kampaní jak pro lidi s postižením, tak pro širší veřejnost a preventivních a informačních aktivit za účelem snížení míry násilí na lidech s postižením ve společnosti,

⁵ https://www.mpsv.cz/documents/20142/225526/Umluva_o_pravech_osob_se_ZP.pdf/1e95a34b-cbdf-0829-3da2-148865b8a4a8

⁶ <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/Narodni-plan-2021-2025.pdf>

- a to vše učinily se zapojením lidí s postižením, protože na to mají právo a protože to pomůže zvýšit účinnost výše uvedených opatření a snížit jejich sociální znevýhodnění a vyloučení.

Signující organizace

In IUSTITIA, o.p.s.

Asistence, o.p.s.

Centrum Paraple, o.p.s.

Česká asociace paraplegiků – CZEPA, z.s.

Fosa, o.p.s.

Jdeme autistům naproti, z.s.

Klub bechtěreviků České republiky, z.s.

Klub vozíčkářů, o.p.s.

Národní ústav pro autismus (Nautis), z.ú.

Okamžik, z.ú.

Portus Praha, z.ú.

Ramus, z.s.

Rozhledna – poradenské služby pro život s těžkým zrakovým postižením, z.ú.

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR, z.s.

Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, z.s.

Spolek KOLUMBUS

Svaz neslyšících a nedoslýchavých osob v ČR, z.s.

Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové

Sdružení rodičů a přátel Střediska „DAR“ z.ú.

PROSAZ, z.ú.

Česká odborná společnost pro inkulzivní vzdělávání

AVAZ Děčín

Svaz neslyšících a nedoslýchavých osob v ČR, z.s., Poradenské centrum Domažlice, p.s.

Centrum pro neslyšící a nedoslýchavé pro Prahu a Středočeský kraj, o. p. s.

MENS SANA, z.ú.

Kormidlo Šluknov o.p.s.

Kolpingova rodina Smečno

Česká společnost AIDS pomoc, z.s.

PFERDA z.ú.

ENIRA, o.p.s.

Rytmus – od klienta k občanovi, z.ú.

POHODA – společnost pro normální život lidí s postižením

Domov Mladá, poskytovatel sociálních služeb

Etiencele, o.s.

Freya, z.s.

ParaCENTRUM Fenix, z.s.